

СТАНОВИЩЕ

От доц. Рая Кунчева по конкурса за професор в направление 2.1. Филология по специалността „Теория на литературата“, обявен от Института за литература на 25.11.2016

Проф. д.н. Ангел Ангелов е утвърден учен с блестящи изяви в полето на хуманитаристиката и изкуствознанието. Той безспорно е един от най-задълбочените литературоведи в България, чиито изследвания показват познания, талант и социална ангажираност. В конкурса участва с публикации, които тематично могат да се причислят към области, представлящи среща на различни професионални компетентности като тази между слово и образ (изобразително изкуство и литература), като немското литературознание и романските литератури (Ерих Ауербах, Лео Шпитцер), сравнителното литературознание и германистика, както проблеми на връзката между литература и общество и по-специално символни образи, формиращи социални нагласи, като символна география (Европа и европоцентризма, метрополии и периферия). Проблематиката цели изясняване на отношенията между модерност и антимодерност при което специално внимание е отредено на идеологическите употреби на знанието и изкуството.

Това богатство на тематиката е обединено от ясна методологическа позиция спрямо многообразието и разноречието в съвременната ни хуманитаристика. Позиция, която не е предпоставена като претенция за принадлежност към някое от направленията, а е защитавана всеки път в конкретните интерпретации, отваряйки методологични дебати с акцент върху етичните залози на обсъжданите от А. Ангелов

позиции. На едно място той представя подхода си като историческа антропология, с което заявява централното значение, имащо за него както историческото ситуиране на обекта на изследване, така и привързаността си към тази традиция в хуманитаристиката, която се основава на разбирането, че ситуацията на човека или индивида е в крайна сметка същността за нашите занимания. Но привързаността не означава за Ангелов безкритичност. Или както отбелязва за Едуард Саид, а това се отнася и за самия него, но по различен начин, филологията означава критика. Малко са учените в България, които са усвоили и критично трансформирали тази традиция. На фона на едно безкритично абсорбиране на радикални антихуманистични позиции, от една страна, а от друга, на фона на един нерелевантен псевдохуманизъм, лишен от социално-исторически постановки, изследванията на А. Ангелов имат значение за българското литературознание с изясняване „картата“ на дебата и с етиката на аргумента. Струва ми се, че характеристиката, направена от него за критическата привързаност на Саид към Ерих Ауербах, може да се отнесе и към него.

Да прилага концепции от времето на високия модернизъм към области, за които тези концепции не са били създавани, е методологическо положение при Саид. Вниманието (грижата Р.К.) към текста е основна филологическа добродетел; но при Ауербах то не е толкова заради текста, а за да се разбере как той представя „условията на човешкото съществуване“ в конкретна историческа среда. Грижата, липсата, копнежът не са сами по себе си рационални процедури, могат обаче да станат действен мотив, усилващ социалното присъствие на специализираното знание. Способността да се чува „гласът“ на текстове от различни епохи и езици важи за всеки значителен историк на литературата и за всеки компаративист. (Ангелов 2012, 306)

В този смисъл не е изненадващо, че именно той, А. Ангелов, решава да представи хуманиста Саид, спорейки с една клиширана представа за него, с което внася и нови

значения в понятия като постколониални изследвания или постмодернизъм. Вниманието, което той отделя на критическото усвояване на филологията, представена от Ауербах и Лео Шпитцер от страна на един критик на европоцентризма като Саид, е показателно и в друг смисъл. То е своеобразно доказателство, че концепции на модерността имат в себе си достатъчно заряд, за да могат, критично преосмислени, да функционират и в друга, различна от тяхната социо-културна ситуация. Всъщност, това е и една от задачите, които Ангелов си поставя в редица свои публикации. На първо място, разбира се, това са двете големи студии за Ауербах и Шпитцер.

Емигрантство, филология и идеята за Европа са конфигурация, която характеризира тяхната конкретна ситуация във времена на разклащане на ценности, смятани дотогава за непоклатими достояния на човечеството. В тези завладяващи със своя професионализъм студии А. Ангелов предприема една своя критика на техния европоцентризъм, в която намира свой подход на изследване.

Говорейки за света, Ауербах мисли за Европа. Целта ми не е да критикувам Ауербах за европоцентричност, а само да покажа степента, в която историята на Европа е за него лична кауза. Той чувства, че историята и целостта на Европа са заплашени в следвоенното време по начин, различен от преди, затова търси и предлага изход от състоянието. /.../ Това, което струва ми се казва Ауербах е, че неговата филология никога не е била обвързана с национална кауза, а с европейската. Личното му постижение е стремежът към синтез на европейската култура, способността му да открива обединяващи характеристики между националните култури. (38 с.)

Своеобразният парадокс в постановките на Ангелов, който ми дава основание да говоря за негов отличаваш се подход, е че той се заема с проблеми и теми, които като че ли са владение на радикални номиналистични гледни точки. Заставайки откъм страната на необходимостта от преоценка, която следва от историчността като план на мислене,

Ангелов стига до конкретността на явлението, но не за да потъне в релативизъм, а за да проясни чрез индивидуалността етични ценности, които обединяват, а не конфронтират.

Безспорно, както тук, така и в останалите публикации, представени за конкурса, пред нас е едно изложение с качествата на проникновена проза, съчетаваща ерудиция и талант. Ангелов отчита многообразието от фактори и нюансите във възгледите на изследваните автори, тяхната, но и своята историческа конкретност. Критиката не е скрита. Напротив, ясно е заявена, но функционира не сама за себе си, а в хода на разгъването на аргументацията. Нещо повече, изработвайки своята методологическа позиция спрямо дадена тема А. Ангелов всъщност създава нов обект на изследване. Актуалност е характеристиката на този обект. Дали ще разглежда немското литературознание от 20-те и 30-те години на ХХ век, дали ще проследява мотиви в творчеството на художници и писатели на ХІХ век, дали ще обсъжда проблеми на визуалната култура, обектът пред неговия изследователски поглед, макар и отдалечен с векове, получава актуалността на споделим опит. Фундаменталното значение на категорията опит за постановките и трактовките на Ангелов е вън от съмнение. Тоталитарният опит на среща с авторитарна власт и на неприемане на другия зарежда критическата му мисъл с острота и категоричност в оценката на социалните функции на утопични, консервативни и въобще идеологични употреби.

Същностна е постановката, с която той се дистанцира от немското иманентно литературознание от началото на ХХ в., а именно: не ние да се пренесем в миналото, а миналото трябва да влезе в нашата ситуация. Не сливане и самозаличаване с обекта на изследване, а общуване, не заемане на елитарна позиция, нито превръщане на твореца в обект на култ, а контекстуализиране и осмисляне на перспективността на всяка позиция.

Понятията, които Ангелов създава, са диалектични: „(не)прекъснатост“ за Европа, доколкото за хуманиста Ауербах Европа е духовно пространство, възплъщаващо човечеството и в същото време обособена и затворена. Също – „(не)проницаемост“ за тази на Шпитцер. Тези понятия не функционират като постмодернистичните апории. Това, което ги отличава е диалектиката между универсално и партикуларно, т.е. запазване на универсалното измерение и недопускане на тотално доминиране на номинализма.

Не само в определянето, че предметът на професионалните занимания е „онзи Рим“, но и в цялото занимание на Ауербах има повече от методика и от дисциплинарно филологическо знание, а именно – личностна отдаденост и служене на обетованото, едно незаявяващо себе си, оставащо латентно, но избраничество. /.../ в този смисъл „нашата история, историята на Европа“ е не само станалото, но едновременно с него и обещаното, за което трябва да свидетелства. 54 с.

Болшинството от публикациите, предложени в рамките на конкурса, третира теми и проблеми, които могат да се отнесат към трансформацията на традицията – в изкуството и науката. Защото според историческия подход на А. Ангелов художественото явление или научния принос трябва да бъдат критически осмислени спрямо социалните функции, които са имали, тъй като са създавали представи и нагласи, изграждащи тъканта на социума. Тази постановка получава конкретизация относно възможните реакции на процеси в модерността, които в различните изследвания на Ангелов са означени като анти/модерност, екзотика, пред/модерни форми на живот, образи на земния рай. Преди да се спра на този корпус от текстове, който представлява подготвена за печат монография под заглавие *Анти/Модерност*,

екзотика и стереотипи в творчеството на Хайнрих Хайне, Леопол Робер и Уошингтън Ървинг, бих искала да разгледам един въпрос, който е от принципно значение за Ангелов. Ако позициите в творбите на писатели и художници, ако концепциите на учени и философи са исторически ситуирани и в този смисъл могат да бъдат обяснени, включително изхождайки от конкретната индивидуалност, ако е правомерно да се разграничат професионализъм и творчески постижения от светогледни нагласи, тогава къде е и има ли ориентир при един опит да се натовари критическия анализ с етически измерения? Отговор на този въпрос може да се открие във всяко от изследванията на Ангелов, но той особено ясно се очертава, когато разглежда дебатите, в които се сблъскват принципно различни позиции. Той ги представя изчерпателно и с необходимата отстраненост на фактологичната прицизност, но и без да оставя съмнения коя от позициите ако не методологически, то в плана на ценностите на един саморефлектиращ се хуманизъм му е по-близка. Особено представителен в това отношение е текстът, посветен на спора между Емил Щайгер, Хайдегер и Шпитцер върху тълкуването на стихотворението „На една лампа“ на Мьорике. Текстът е важен и с включване на разгърната собствена позиция чрез аспекта на многозначността на предмета свят за човека. Тази студия, както и подготвяната за печат „Класицизмът на Емил Щайгер: художествена мярка и авторитарност“ са актуални със своето фокусиране върху неоконсерватизма като идеологическо явление. Така, съпоставени с изследването за отношението на Саид към Ауербах, където консерватизмът не влиза в противоречие с хуманизма на авторите, в посочените по горе две студии неоконсерватизмът представлява една „социална консервативност и потенциална авторитарност на понятието за „класическо изкуство в модерността“. Въвеждайки понятието консерватизъм при Сауд – Ауербах, Ангелов изхожда от тяхната употреба на това понятие, посочвайки опасността от нерелевантни преноси от едно поле в друго:

Според Саид критическото творчество на Ауербах произлизло от „дълбоко консервативен възглед“ (Саид 1983: 29). Определението „консервативен“ пренася политически термин в хуманитарната област; чрез този и подобни термини се настоява, че всяка позиция в хуманитарните науки е и политическа. Консерватизмът, либерализмът или който и да е политически термин рядко, дори в политиката, имат статуса на очевидност. Да се обосновават употребите е част от критическата рефлексия; когато обаче подобни преноси станат автоматизъм, употребите им са заплашени да се превърнат в идеология, в това, което критикуват. (Ангелов 2013: 309-10)

В студията за Емил Щайгер Ангелов осъществява именно тази критическа рефлексия по начин, който му позволява да се прицели не само в неоконсервативни явления в Германия преди и след Втората световна война като израз на критика на модерността и субстанциализиране на извънвремеви национални отъждествявания, но и да визира явлението неоконсерватизъм в културата на тоталитарни страни от Съветския блок.

Мисленето на Ангелов за историческия характер на явленията не е от Хегелов тип, нито още по-малко от Марксов. Постъп към него отново ни дава Ауербах, очевидно ключова фигура за формирането му. Ауербах превежда и изследва Джанбатиста Вико и през неговата философия на историята бихме могли да определим подхода на Ангелов в разработките, посветени на „утопични“ образи на земен рай в литературата и живописата на XIX век. Навлизайки в света на тези студии, читателят е раздвоен: изкушен е да потъне в красотата на тези образи на хармония и свобода, дори бих казала, че за първи път ще открие за себе си насладата от техния прочит, разбира се воден от погледа и разказа на Ангелов. Тези образи са своеобразни компенсации на шоковото

навлизане на модерността. Те са модерен вариант на мита при Вико. От друга страна, погледът, който изобретява екзотичното, превръща историята в природа. Той разделя метрополии и периферия, Европа и Ориент и то не симетрично. Работата на критическата рефлексия е да изведе до яснота тези нагласи, които са получили символен израз в изкуството. Изкушенията на естетическото съзерцание са силни, но не надделяват над историко-социалния анализ. Очарованието е в своеобразния баланс между тях, откъдето и раздвоението на читателя. Потвърждение за своята насока да се търси нюансиран, стъпващ върху детайла, подход Ангелов намира и във фигури, които не определят другия.

Екзотичното при Величков и разделя, и свързва, но не изолира, нито косвено представя своето като цивилизовано, а чуждото – като културно недоразвито. Напротив, разширява границите на онова, което бива определяно като своя култура. (29 с.)

Откриването на раздвояването, амбивалентността на значенията в един херменевтичен подход е достояние на Ангелов, но то е съчетано със стремеж да се изтеглят и покажат потенциалностите, които свидетелстват, че подбудата към изолация не може да обясни цялата действителност, че в света механизмите на властта не са вездесъщи. В този смисъл Ангелов нюансира понятието утопия.

Като форма на изолация той разбира политики на издаване и практики на литературоведско писане, които не способстват за създаване на жива научна среда. Като форми на отхвърляне на изолация Ангелов утвърждава критериите на една нова, непозитивистична филология, която е обърната към противоречивия и сложен социален свят в миналото и днес. Една от конкретните изяви на тази неизолация са и неговите преподавателски курсове за италиански студенти на италиански.

Подкрепям с пълна убеденост спечелването на конкурса за професор в направление 2.1. Филология по специалността „Теория на литературата“ от проф. д.н. Ангел Ангелов.